

Ahogy kinyílt – kékszilva magvaválva –
Szája előtt a húsgyümölcs-tekervény
Nem volt többé oly Ariadne-szála
Mely a labirintusból kivezetvén
A jó útra vitte volna Magába
Csuklott mint egy megfejthetetlen rejtvény

(Én vállaltam hogy vállalom e sorra
Sort e feledés szülte újdön-újat
Ahogy borzongva egymáshoz simulnak
S egy a más messziről is átkarolja
Mint közös görcsbe rándulnak az ujjak
Ha férfiméretet vesz női forma)

A hús a hús a minden húsok útján
Csapong s téblábol mind ami nem is lett
Telítés-ürítés üreg és nyúlvány
Egyetemes Elve dicséri Istent
Ahogy *Seint* a *Zeittel* összekutyulván
Teremtüvé ezt a Semmit a Mindent

(A történelem nem az ami történt
Sejtelve sincs miről azt hiszi tudja
Csak ami a millió magába tört lényt
Idegsejtjei zárványába csukja
[Ahogy beletörök tövis az ujjba]
Kiválthatatlan kinként vagy gyönyörként)

(Tornada vagy Nyúlvány)
Hozsánna néktek és megint hozsánna
Sárkánygyíkok Patások és Petések
Ámor és Éva Vének és Zsuzsánna

Kálnay Adél

A VÖLGYBEN

Az az utca már nem létezik, hiába van rajta a város térképén, hiába áll meg most is a hetes busz éppen a törpés ház előtt, ahonnan már fel lehet látni egészen a völgy végéig, hiába jönnek-mennek az emberek, mintha mi sem történt volna. Nem létezik, mert úgy belekapott az idő, ahogy a szél belekap a gyanútlan felhőkbe, és repíti őket kényére-kedvére, hogy végül a kedves, szelíd formájú fehér pamacsokból alakatlan, buta

gomoly legyen valahol a világ másik táján, és észrevétlenül szétoszoljon, miután könnyeit kisírta. Azt az utcát is addig görgette, forgatta az idő, míg nem széthullt sok kicsi darabra, egész pontosan annyira, ahány ember lakott benne, s mindegyik vitte magával a maga darabját, ahová csak került a világban. Nagy örökség, valakinek csak egyetlen öröksége, s olyan féltve őrzi, hogy még álmában is alig meri elővenni.

Elza úgy volt ezzel, ahogy nagyanyja a stafírunkjával. Időnként elővette, nézegette, ült fölötte egy darabig, simogatta a szép hímzéseket, aztán gondosan visszapakolt mindent a szekrénybe. Elza meg az emlékeit porolgatta, fényesítgette, aztán visszazárta őket szépen oda, ahol voltak, soha nem illesztgette őket egymáshoz, mert azt tartotta, külön-külön is olyan szép mindegyik, minek fáradozna. Nemrégén azonban álmában a völgyben járt, és bizony furcsa dolog az álom, mire nem képes, megborzongott bele. Olyan valóságot képes teremteni, ami nagyobb hatással van rád, mint az igazi, ha felébresz, nem érted, miért vagy ott, ahol vagy, mikor minden porcikáddal azt a másik helyet érzed, miért azok az emberek vesznek körül, mikor te egész más emberekkel voltál ez idáig, s velük lenne még dolgod továbbra is, s csak sajog mindened, tested, lelked, mire nagy nehezen megadod magad, elhiszed végre, amit látsz, aztán lassan beletörődnek sejtjeid is, teszed tovább a dolgod, de már semmi sem olyan, mint volt az előző napon. Így magyarázta furcsa hangulatát mindenkinek, aki csak elébe került aznap. Elza fodrász volt, s a szakmájában azt szerette a legjobban, hogy beszélgethetett bárkivel bármiről. Mondom, ott voltam a völgyben, és találkoztam mind az emberekkel, akik ott éltek régen. Milyen völgy volt az, Lizikém, mondta ekkor egy kövérkés asszonyság, kihajolva a bura alól, meséljen már, úgy szeretem magát hallgatni. Hát, válaszolt Elza, nagyon jó kis völgy volt az. Tudja, ott nőttem fel, ott ábrándoztam mindenféléről, azt hittem, soha el nem hagyom. Ha visszagondolok, micsoda terveim voltak, aztán semmi nem úgy lett. Nézte magát a tükörben, ahogy egy ismeretlent fürkészt az ember, aztán sarkon fordult, és elővette a söprűt. Csak azt ne mondja, hogy nem fodrász akart lenni mindig is, nevetgélt a hölgy, és babrálni kezdett a fején. Jöjjön, nézze már meg, úgy csíp itt valami. Elza kitekert, betekert néhány csavarót, most már jó lesz, mondta, még tíz perc, aztán kivesszük. Mindig énekesnő akartam lenni, amióta az eszemet tudom, de nem mertem senkinek elmondani. Anyám meg is halt volna a rémülettől, ha megtudja, de valószínűbb, hogy el sem hitte volna. A hölgy összecsapta a kezét, ne beszéljen, Lizikém, ez igazán különös, ha nem meséli el, megöl a kíváncsiság. Nem sok mesélnivaló van ezen, ez volt az én titkos vágyam, szerintem már így születtem, ezzel az akarattal. Egyszer aztán, lehettem vagy hétéves, fent énekeltem a cseresznyefán, és akkor a szomszéd, a Varga bácsi ott szántott éppen szinte alattam, mert a fa messze kinyúlt az ő szántóföldjére, én meg épp azon a kinyúló ágon hintáztam, szóval Varga bácsi felkiáltott, de nem is nekem, csak úgy bele a világba, hát énekesnő lesz ebből a lányból vagy mi! No és akkor tudtam, hogy hiszen én is éppen ezt akartam mindig, s ennek így is kell lenni. De azt már sem a drága jó Varga bácsi, sem én nem tudtam, hogyan kell azt csinálni, hogy valaki énekesnő legyen. Ugyan, Elza, mondta rosszállóan anyám, amikor elmeséltem neki, hogy az egyik osztálytársam nővére énekel és táncol, ugyan, Elza, sopánkodott, ez olyan komolytalan dolog, nem tudom, mit szólnak a szülei. Ezek után hogyan is beszélhettem volna az én titkos vágyamról? Hát ezt megértem, mondta a hölgy, és szép lassan szedegetni kezdte a hajából a csavarókat, nekem volt egy nagynéném, az táncosnő volt, és otthon csak úgy

emlegették, hogy az a táncosnő, mintha neve sem lett volna, s mindig volt a szó körül valami gúnyosság vagy sajnálat, nem is tudom, de nekem rossz volt hallani. De hát ez régi eset, magának, Lizike, csak nem kellett volna hagyni magát, pláne, ha szép hangja volt. Szép volt nagyon, nézegette magát megint a tükörben Elza, szép volt, de aztán lassan valahogy eltűnt, hogy hová, ki tudja? Megvonta a vállát, ezt is figyelte, aztán fintorgott, persze, odalett, ahová minden, a karcsú derék, a hosszú haj meg a pisze orrom. Tényleg már alig jut eszembe. Ránevetett a tükörképére, és tudta, hogy nem mondott igazat, hiszen állandóan eszébe jut, még csak nem is kell álmodnia, nem is kell a tükörbe néznie, elég csupán a lépései ritmusát figyelnie az utcán, mert azt járják ki, nem az vagyok, aki lehetnék. Mert az igaz, hogy nagyon szerette, amit csinált, ügyes keze volt, sok-sok ötlete, de hiába ez a munkája vagy húsz éve, egyáltalán nem érezte magát fodrásznak. Igazából nem is tudta, minek érzi magát. Lizikém, márpedig maga vérbeli fodrász, aranyujjai vannak, dicsérte a testes hölgy, aki minden harmadik nap ott ült nála, hogy énekesnek milyen lett volna, azt nem tudom, de például gyóntatónak tudnám még elképzelni, mert szép finoman kiszedi az emberből még azt is, amiről nem is sejtette, hogy tud róla beszélni, na és aztán, ahogy meg tudja az embert vigasztalni, az kész áldás! Köszönöm, hogy ezt mondja, nevetett Elza, nem voltam én mindig ilyen, sőt, de talán lassan változom. Legalább másnak legyek hasznára, ha már a magaméra nem tudok, gondolta magában, s újból a tükröt figyelte, látszik-e valami az arcán, de semmi nem látszott. Lizike, lelkendezett a hölgy, a maga élete biztosan kész regény! Kié nem az, Margit néni, kié nem az, mindnyájunknak lenne mit mesélni, nem igaz? A legszörnyűbb, ha az ember egyszer rájön, hogy egy másik regényt szeretne, mert ebből a mostaniból elege lett annyira, hogy már a végére sem kíváncsi. Ne mondjon már ilyet, teljesen megijeszt, sopánkodott Margit néni, maga még nagyon fiatal. Igaz is, helyeselt Elza, még annyi minden lehet, még annyi minden érhet, még annyi oldallal bővíülhet a regény, csak kár, hogy bizonyos részeket nem lehet kitörölni és újra megírni. Vannak olyan részek, drágám, nyitotta tágra szemét Margit néni, alig hiszem. Nekem minden úgy volt jó, ahogy volt, elégedett vagyok. Hát nagyon kevés ilyen ember van, nem mondom, de nekem mindig is ilyen volt a természetem. Jó magának, Margit néni, de jó magának, sóhajtotta Elza, tényleg alig van ilyen ember. Bár talán a szüleim ilyenek, pontosabban öregkorukra ilyené váltak. Ahogy hallgatom őket, mintha minden rendben lett volna, különös. Nekem persze megvannak erről a magam emlékei.

Itt van például, amikor kiderült, hogy fodrász akar lenni. Csak azért csinálta ezt, hogy engem bosszantson, magyarázta az anyja mindenkinek, mert ilyen makacs embert még nem hordott hátán a föld. Nem akart vele vitatkozni, anyust úgysem lehetett semmiben megingatni, amit a fejébe vett. Az igazság az, hogy függetlenné akart válni minél hamarabb, s azok közül, amiket a szülei javasoltak, semmi nem tetszett. Legyel jogász, mondta az apja. Én is az lettem volna, ha hagyják. De ő nem akart jogász lenni, nem akart civakodó embereket látni, elég volt neki a családja, azt se tudta, hogy bujkáljon előlük, ha rájuk jött a panaszkozhatnak. Apádat semmi nem érdekli, egy ember fontos neki, saját maga, tette fel a folyton játszott lemezt anyja, ha éppen megint elege lett mindenből. A minden, az maga az élete volt, a sorsa, abból lett elege, és olyankor napokig dúlt a vihar a lelkében. Látszólag egy apróság robbantotta ki, de hát ez csak az utolsó csepp volt a pohárban. Sajnos sem Elza, sem az apja nem vette észre, mitől és mikor telik be a pohár, így azt sem érezték meg, mikor jön az utolsó csepp. Csak

arra eszméltek fel, amikor már rájuk zúdult az a bizonyos pohár, akkor aztán csuromvizesek lettek mindketten. Elza nagyon szerette az anyját, védte is körömszakadtig, de ilyenkor sosem értette. Ijesztő volt a harciassága, könyörtelennek látszott, szinte gonosznak, ahogy sérelmeit sorolta, pedig minden igaz volt, amit felsorolt, mégis: egy idő után már apust kellett sajnálni, olyan védtelennek látszott, ahogy lehajtott fejjel, szinte roskadtan ült, miközben hulltak fejére a bűnei. Jóval később tudta meg, hogy milyen szoknyabolond is volt az ő apuskája, addigra jobbára már csak a vén diófa alatti széken üldögélt, s a nap nagy részében oldalra billent fejjel aludt, s boldogan túrte, hogy felesége úgy dajkálja, mint egy kisbabát. Öregkorukra már egyáltalán nem veszekedtek, úgy éltek, mintha egymás gyerekei volnának. Elza gyakran gondolt arra, mi lett volna, ha nem teszik tönkre egymás életét, aztán az jutott eszébe, talán így csiszolódtak egymáshoz, ezért lettek olyanok, mint két sima kavics. Amikor egyszer beszélgettek erről, anyja nevetett, és azt mondta, hát volt mit csiszolni, az biztos, s látszott, hogy úgy gondol vissza régi önmagukra, mint két rakoncátlan ismerős gyerekre, elnézően, de mindenképpen idegenül. De nézzük most már a te életedet, biztatta Elzát, ám ő elhárította, azon nem volt mit nézni. Olyan, amilyen, vonta meg a vállát, bárki kérdezte erről. Zűrzarvos, de csak letisztul egyszer. Eszébe sem jutott, hogy a maga életét összehasonlítsa a szüleiével, más kor, más világ. Még azt sem lehetett mondani, hogy mintát kapott tőlük. Soha nem akart úgy élni, mint ők, sem példa, sem ellenpélda nem voltak a számára. Egyetlenegy dolog miatt azért bosszús volt az anyjára. Állandóan azt sulykolta belé, Elzikém, te más vagy, mint a többi. Ezt nem kellett volna, hiszen épp ettől szenvedett, ettől a másságtól, s egyetlen vágya sem volt, amióta az eszét tudta, csak hogy olyan legyen, mint a többiek. Nem tudott mit kezdeni furcsa gondolataival, a fejében megjelenő képekkel, a mai napig nem érti, csupán megszokta őket. Olyan vagy, mint az apád, ijesztgette őt oly sokszor az anyja, mész a magad feje után. De hát ez sem volt igaz, legalábbis így nem, apusnak tartása volt, ugyanakkor örökölt némi gátlástalanságot gavallér őseitől, nem volt benne egy szemernyi szorongás vagy aggodalom. Elbánt már párszor velem az élet, most én következem, fenyegetőzött, ha csitítgatták, mondaná halkabban a véleményét. Elvették mindenünket, nem tanulhattam, börtönben csücsültem, mit tudnának még ugyan csinálni velem, s ilyenkor anyus nem győzte csendesíteni. Legyen már eszed, János, hallgass már el, kérlek, és csak tördelte a kezét, rágta a száját idegességében. Kár volt. Nem olyan idők jártak már akkor, hogy veszélyesek lehetek volna apus szavai, s különben is a kutya sem figyelt oda, mit beszél egy egyszerű hivatalnok. A lelke mélyén ezt apus is tudta jól, ám bátorságának értékéből ez semmit nem vont le Elza szemében. Apusra sosem lehetett haragudni, talán mert egész életében megőrzött valamit gyerekségéből, s valahányszor rosszat tett, mindig ez a gyerek bújt elő belőle, és megadóan várta a büntetést. Elég sokszor félrelépett, de talán nem annyiszor, ahányszor a felesége vádolta. Hogy mi az igazság, az már soha nem derül ki, mert mintha mind a ketten sajátos amnéziában szenvednének, ezekre a dolgokra nem akartak emlékezni. Pedig mennyi sírást, ajtócsapkodást, különköltözést, fenyegetőzést élt meg Elza, hányszor aludt anyjával a kiskonyhában neszekre fülelve! Mennyire szörnyű volt ilyenkor a kinti világ! Később álmaiban gyakran előjöttek azok a rémes érzések. A nyári konyhát csak egy egyszerű ablakos ajtó választotta el a külvilágtól, Elza úgy érezte, mintha a falak is sokkal vékonyabbak volnának. Nem is hallotta, inkább sejtette, mi lehet odakinn. Soha máskor nem rettegett annyit, mint ezeken a kiskonyhában töltött éjszakákon, amikor anyja a gyötrelmekről kimerülve, félrebillent fejjel aludt, s hiába szólongatta, rázogatta, kép-

telen volt visszahozni őt abba a világba, amelyből az álomba menekült. Emlékszik, egyszer egy ilyen éjszakán ijesztő, zúgó hangot hallott, s amikor kilesett az ablakon, látta, hogy egy hatalmas jármű mászik fel a domboldalon, sárga fénynyalábot imbolyogtatva maga előtt, s ezt egy másik is követte, föl-le jártak a dombon, s ő azt gondolta, kitört a háború, más nem lehet, s majdnem bepisilt félelmében. Sóváran nézett át a nagy házakra, amely olyan erősnek és biztonságosnak látszott, s amelyben ott aludt nyugodtan az apja. Át akart szaladni, dörömbölni, de akkor megsajnálta az anyját, nem hagyhatom cserben, gondolta, ezért csak alaposan kisírta magát, aztán fülére kispárnát szorítva elaludt. Másnap kiderült, hogy a lenti szomszéd szántatta éjszaka a földjét két lánctalpas traktorral. Kis butám, mondta anyus, hát a háború nem ilyen, s úgy nevetett, mintha valami igen jó viccet hallott volna, s akinek csak tehetette, elmesélte. Elza nem örült ennek. A felnőttek annyit beszéltek a háborúról, s ő is ahány filmet csak látott, az mind arról szólt, miért ne félhetett volna tőle. Irigyen nézte anyját, milyen vidám, nem látszik rajta, hogy az éjjel a kiskonyhában aludt, hogy órákig sírt, s rekedtre veszekedte magát apussal. Elzának, ha sírt egy kiadósat, napokig vörös volt a szeme, de még az arca is ott, ahol a könnyei végigfolytak, marták az arcát ezek a könnyek, anyus pedig ártatlan, tiszta kék szemmel nézett a világra, és nem létezett senki, aki el tudta volna róla képzelni, hogy képes válogatott durvaságokat vágni a férje fejéhez, nem riadva vissza tányérok és vázák csapkodásától sem. A cirkuszok mindig nőügyek miatt voltak, nőügyek, amelyeket apus szóval sosem ismert be, de anyus mindig megérzett. Azok a nők! Titkárnök, ügyintézők, pincérnők, fiatalok és idősebbek. Úgy tűnt, mintha apusnak egészen különös, senki által nem követhető szisztémája lett volna a kiválasztásuknál, bár az is lehet, nem is ő választott, hanem kiszemelt áldozat volt, aki egyszerűen nem tudott nemet mondani. S ha így volt, sosem hazudott, amikor azt mondogatta, hogy ő csak egyetlen nőt akart egész életében, és ez épp anyus, hát miért bánik vele oly kegyetlenül. És anyus tényleg kegyetlenül bánt vele ilyenkor. Pontosan tudta, mi fáj legjobban a férjének, s azt cselekedte. Tüntetően nem beszélt hozzá, szabályosan semmibe vette. Megjegyzéseket tett rá, úgy beszélt róla, mintha ott sem volna, Elzával üzengetett neki, holott ott ült a szobában, s ez Elza számára igazi kinszenvedés volt, nagyon szégyellte magát, nem is tudta, miért. Amíg egészen kicsi volt, csupán furcsa játéknak tűnt, amit időnként játszani kell azzal a két emberrel, akiket a legjobban szeret, aztán szégyellnivaló lett, végül nevetséges. Kérdezd meg apádat, kér-e még a levesből, mondd meg apádnak, hogy keresték, tudasd apáddal, hogy kinőtted a cipőt, venni kéne egy újat. Elza nem ismételtette el ezeket a mondatokat, csak az apjára nézett, aki ilyenkor sosem nézett vissza, látszólag nem is hallott semmit, aztán nagy sokára csendesesen válaszolt. Persze ilyenkor már túl voltak a nagy cirkuszon, innen már közel volt a kibékülés, s ezt mindenki tudta jól. Az egész azzal volt nyakon öntve, hogy minderről csupán ők hárman tudtak, senki más. A te szüleid, mondta barátnője, aki a szomszéd völgyben lakott, úgy élnek, mint a galambok, sose veszekednek. Sose, hagyta rá Elza, és még hozzátette, igen, nagyon szeretik egymást. És ez így is volt, szerették egymást, különös, kisajátító szeretettel. Mintha mindkettőnek az lett volna a fontos, hogy a másik felől biztos lehessen, maguknak könnyen meg tudtak bocsátani bármit, a másiknak pedig csak nagyon nehezen. Harcaik rendre Elza előtt zajlottak, nem törődtek azzal, mit halljon, mit ne halljon, nem titkolóztak, mégis, Elza tudta, telis-tele vannak titkokkal, ezért nem igazán örült, amikor meséltek neki magukról. Miközben hallgatta őket, állandóan az motoszkált a fejében, hogy biztos most hagynak ki valami lényeges részt az életük meséjéből, s milyen jól érezte, milyen jól!

Például anyus, aki soha nem volt hűtlen a férjéhez, már ha ezen egy rendes, szerelmi viszonyt értünk, de volt egy másik férfi, akit egész életében szeretett, akié egyszer régen volt, még apus előtt, aztán már csak anyi, hogy időnként látta, beszélt vele. És mégis, Elza tudta, ha ez a férfi megfogná a kezét, elmenne vele akár a világ végéig, hogy aztán ott éljen vele, még ha teljes boldogtalanságban is. Hogy honnan tudta ezt a nagy titkot Elza? Hát onnan, hogy néhányszor tanúja volt annak, amikor ez a két ember egymásra nézett. Látta, hogy zuhannak bele egymás tekintetébe, hogyan szűnik meg ilyenkor körülöttük a világ, hogyan változik meg anyus arca, tartása, hogyan borzong meg, s tépi ki magát végül ebből a bódító, érintés nélküli ölelésből, hogyan oldalog el szégyenkezve, s hirtelen kivirágzó szépsége hogyan tűnik el egy pillanat alatt. Egyszer meghallotta, amint anyus azt mondja a barátnőjének, ma éjjel megint vele álmodtam, aztán mindketten sokáig hallgattak. Olyan kétségbeejtő, mondta még anyus, s látszott, hogy valóban kétségbeesett, annyira szörnyű, hogy napokig nem találom ilyenkor a helyem, még az étel is keserű. Megint hallgattak, később másról kezdtek beszélni, de Elza tudta, ki volt az, akiről beszéltek, aki még az álmaiba is belopakodik anyusnak, hogy ott se hagyja békén. Hogy apus mindebből mit sejtett, ki tudja, egy biztos, hogy nem szerette azt a férfit. Ha csak tehetett, gúnyos megjegyzéseket tett rá, s Elza látta, milyen nehezeére esik anyusnak, hogy megállja szó nélkül. Egyszer, nem olyan régen történt, végre meg merte kérdezni az anyját, mit jelentett számára az a férfi. Félve kérdezte, mert még emlékezett, milyen állapotba került anyus, amikor értesült a haláláról. Jó barátom volt, szerettem, válaszolta, persze nem úgy, ahogy te gondolod, tette még hozzá, aztán zavarba jött, mert érezte, hogy ezzel vált igazán gyanúsá. Tudott-e erről apus, kérdezte Elza, és anyus azt felelte, nem volt miről tudnia, s látszott, hogy többet nem hajlandó erről beszélni. Elza pedig elszégyellte magát. Mit kutakodik ő, mi után kotorászik a múlt hamujában? Gyakran elnézte őket mostanában, a két kicsi öreget, mert kicsik lettek, egészen aprók, még apus is, pedig őrá mindig azt mondták, szép, derék ember, nézte őket, ahogy tesznek-vesznek, kapálgatnak a kertben, kísétnak a temetőbe, és sokáig üldögélnek a kispadon, szemben a sírral, ahová nemsokára majd ők is kerülnek, nézte békéjüket, ragaszkodásukat egymáshoz, s arra gondolt, talán ezért, az ilyen napokért, évekért érdemes mégis végigcsinálni, s azonnal meg is bocsátotta nekik viharos, félelmekkel teli gyerekkorát, s amikor a régi időkről beszélgettek, sohasem igazította meséiket a valósághoz, hagyta, hogy úgy emlékezzenek mindenre, ahogy az a legjobb nekik. Azok szép idők voltak, ott a völgyben, emlékezett apus, igen, felelte anyus, akkor szépen, csendben éltünk, igaz, Elzi, s Elza rábólintott, s mosolyogva figyelte, hogyan írják lapról lapra újra azt a nagy közös regényt, ami az életük.

Az igazság egyébként is az, hogy a völgyben töltött évek valóban szépek voltak. Azt nem tudta Elza, milyen lehetett a völgy, mielőtt emberek költöztek oda. Lehet, hogy bozótos erdő borította, mint a többi ilyen hasadékot, s bizonyára a homokkő sziklát s a barlangot sem lehetett látni, ha a vasút felől fürkészte valaki. De az is lehet, hogy mindig is selymes, hosszú szárú fűszálak ringtak a dombtetőn, amit egyébként nemcsak Elza, de mindenki más is hegytetőnek mondott. Selymes füvek, mézillatú virágok, kanyargó ösvények, amit a gombázó, szedret, zamócát, csipkét gyűjtögető emberek jártak ki, keskeny vízmósás, amiben felhőszakadás után nem víz, hanem sárga, sűrű iszap hömpölygött, ez volt a völgy, Elza völgye, egy a sok közül, amik egészen a határig, de lehet, hogy még azon is túl, keresztben, hosszában barázdálták a hullámzó dom-

bokat. Amikor Elza egyszer elmesélte egy pszichológus vendégének, milyen gyakran álmódja azt, hogy szorosan hozzátapad egy mohazöld hegyoldalhoz, s aztán egyik hegyről a másikra szökell, vagy éppen suhan fölöttük, a pszichológus felnevetett, és azt mondta, mindezek szexuális töltésű álmok. Tényleg, csodálkozott akkor, s úgy tett, mintha elhitte volna, aztán együtt nevettek tovább, de tudta ő jól, nem arról van itt szó, sokkal inkább a biztonságot jelképezik ezek az álmok, a biztonság utáni vágyat, ami azóta hiányzik, amióta eljöttek onnan, az egyetlen helyről, ahol oltalom alatt állt, különös, nem embertől való oltalom alatt. Hogy tudatok erre az isten háta mögötti helyre költözni, mondta Ica néni, amikor egyszer eljutott hozzájuk. Ica néni Pestről jött, apusnak volt a nagynénje, s olyan hosszú vörös körmei voltak, olyan égővörös haja, hófehér bőre s még hófehérebb bundája, hogy a völgyben egy pillanat alatt elterjedt, hogy valami nagy híresség érkezett. Elza lehetett vagy tizenkét éves, amikor a művésznő, mert egymás között így hívták, bezörgetett a kapun, nyomában a káromkodó sofőrrel. Ica néni is elég ideges volt. Neki az volt a baja, hogy a túsarkú cipőjével nem bírt sértetlenül átjutni azokon a hatalmas kátyúkon, amik teljesen szeszélyesen keletkeztek, majd tűntek el aszerint, hogy a gyakori felhőszakadások hogyan látták célszerűnek átalakítani az emberek által olyan unalmasan elegyengetett utat, a sofőr pedig azért dühöngött, mert kénytelen volt két hatalmas bőröndöt cipelni, hisz a kocsiját lent kellett hagynia. Ica néni nem is volt művésznő, hanem művészfeleség, még-hozzá többszörösen. Akkor éppen Amerikából érkezett, aztán ment tovább Olaszországba, egyik férjétől a másikhoz, a régitől az újhoz. Csodálatos lesz, áradozott az elképedt anyusnak, Amerika is szép volt, csak már kissé unalmas, de Olaszország, Róma, Nápoly, Velence, álmaim városa, már alig várom. Mintha Ica nem férfiakhöz, hanem országokhoz, városokhoz menne hozzá, mondta anyus a férjének, mikor egyedül maradtak, s olyan szemrehányóan mondta, mintha legalábbis apus tehetne erről. Apus pedig a vállát vonogatta, ő már csak ilyen, védte meg, mindig is ilyen volt. Hát Ica néninek semmi sem tetszett. Hogy tudtok itt élni, sopánkodott, itt minden, minden olyan lehangoló, olyan szegényes, és úgy nézett apusra, olyan részvétellel, ahogy csak reménytelenül beteg emberre szoktak. János, sóhajtozott, istenem, hát ide jutottál, te a te képességeiddel, kint már milliomos lehetnél vagy tudom is én. Még szerencse, hogy ezt szegény anyád már nem látja. Elza viszont látta, hogy anyus ideges lett, annyira utálok, mondta később, amikor Ica így affektál. Beállit a fehér bundájában, a gyerekek nem hoz egy szem cukrot sem, és csak beszél, beszél. Bohócot csinál magából, benne van már a korban jócskán, hogy veszi ki magát ez a stílus. Ica már csak ilyen, ismételte apus, anyám húga, hát hadd mondja, ha így jobb lesz neki. De Elzának tetszett Ica néni, tetszett rajta minden, az is, ahogy beszél, kicsit idegen akcentussal, tetszett, ahogy végigsuhant a lakáson, a kerten, parfümjének illatát még a szabadban is órákig lehetett érezni, ez is annyira kellemes volt, és Elza azt is megértette, hogy egy ilyen gyönyörű, elegáns hölgy nem érzi itt jól magát, mit is kezdene egy ilyen helyen, ki csodálná, kinek mesélhetne azon az érdekes, éneklő hangján, ugyan kit érdekelnének itt azok a nevek és helyek, amiket ő olyan élvezettel emleget? Figyelte, milyen elegáns mozdulattal hajította le magáról a bundát, úgy terült szét, mint valami hatalmas legyező, s szinte teljesen betéritette a dupla ágyat, amin anyusék aludtak. Nem akarom, hogy koszos legyen, mondta könnyedén. Miről beszélt ez, hápogott még órák múlva is anyus, hallottad, mit mondott, mi az, hogy nehogy koszos legyen?! Hát koszosak vagyunk mi, na, koszosak? De apus erre már semmit nem felelt, csak tehetetlenül széttárta a kezét. Akkorra már Ica néni nem volt sehol, illetve bizonyára a

város egyetlen szállodájának ablakából nézegette gyanakvóan a tájat, az óriási füstölő kéményeket, s talán éppen akkor határozta el, hogy soha többé nem jön vissza. Elza sajnálta, hogy csak ilyen rövid ideig láthatta, néhányszor álmodott is vele ezután. Egyszer éppen azt, hogy kimennek együtt a hegy tetejére, s elnéznek messzire. Ica néni sikongat a gyönyörűségtől, meg tapsikol, hogy olyan szép onnan fentről minden. Mint a tenger, mint a tenger, azt sikongatja, s valóban, a végtelen kékségébe vesző dombok egyszer csak megmozdulnak, mintha hullámok volnának, s lágyan ringani kezdenek. Először örül Elza is nagyon, de aztán észreveszi, hogy a hullámok közelednek, s mindjárt eléri a völgyet, össze akarják nyomni, el akarják nyelni. Ica nénihez fordul segítségért, de rémülten látja, hogy megváltozott, olyan lett, mint egy gonosz tündér, hófehér bundája lebeg körülötte, s kinyújtott karjával messzire mutat. Itt nem lehet élni, ezt mondogatja, s mintha húzná magával őt, vinné messzi tájak felé. Aztán hirtelen beleszökken a hullámokba, s egyre messzebb, messzebb kerül, végül már csak egy legyezőforma fehérség látszik, amint imbolyogva távolodik a kék vizen. Szörnyű álmom volt, mai napig sem tudta elfelejteni, emlékszik arra is, hogy napokig teljesen a hatása alatt állt, s különösebben meg sem lepődött, amikor megjött a hír, hogy Ica nénival baleset történt a nászútján. A hajó, amellyel szép, új tájak felé igyekeztek, viharba került, és elsüllyedt. Iszonyú, mondta anyus, ő pedig újból megállapította, hogy minden hely veszélyes lehet, ami a völgyön kívül van. Nagyon sajnálta Ica nénit, s azt is sajnálta, hogy nem mert tőle semmit kérni, még valami emléket sem. Amikor kimentek a kertbe, akkor Ica néni hirtelen magához ölelte, majd eltartotta jó messzire, aztán újból megölelte, és azt mondta, istenem, mintha Hédit látnám, mit adjak neked, mondd csak, könnyezett, kérj, amit csak akarsz! És ő azt mondta illedelmesen, köszönöm, nem kérek semmit, s Ica néni nem csodálkozott, nem erősködött, hanem rögtön belenyugodott, hogy semmit nem kér. Letörölte könnyeit, elővette a púdertartóját, s rózsaszín felhőt pamacsolt az arca fölé. Na, menjünk, karolt bele Elzába, s még csak pillantásra se méltatta a kertet, a roskadozó gyümölcsfákat, sem a dombokat körben, görcsösen kapaszkodott, és a földet nézte, nehogy kitörjön a cipősarka vagy megránduljon a bokája. Mi lesz már, naccsád, meddig várjak, pörög a taxióra, kiabált a sofőr, aki még mindig ott állt a két hatalmas bőrönd között, de akkor lett csak igazán ideges, amikor Ica néni azt mondta, fogja a bőröndöt, visszamegyünk. Ne haragudjatok, fordult anyusék felé, látom, itt nem lehet aludni, hisz csak két szobátok van. Apus mondott volna valamit, de Elza látta, hogy anyus megrántja a karját. Hát sajnos, mondta anyus gyorsan, sajnos ilyen kevés a hely, s ágynemű is alig. Na igen, forgolódott egyre türelmetlenebbül Ica néni, megyek is, nem hiszem persze, hogy lenne még vonat, de majd a szállodában alszom egyet. Mindnyájan lekísérték, a sofőr ment elől, Ica néni apusba kapaszkodott, Elza anyjával hátul. A szomszédok mind kint álltak már, s nézték őket leplezetlen kíváncsisággal. Anyusék mindenhová odaköszöntek, váltottak pár szót. Miféle népek laknak itt, kérdezte Ica néni a völgy aljában, s úgy nézett visszafelé, olyan viszolyogva, mintha pókokat vagy csúszómászókat látna közeledni. Válaszolni már nem maradt idő, mert a sofőr szörnyű szentségtelenségben tört ki. A kocsit rejtélyes módon valami az árokba taszajtotta, két kerekével kapaszkodott csak az úton, az oldalát pedig vastagon végigkarcolta. A sofőr az öklét rázta, majd apussal valahogy kiemelték az árokból az autót, bepakolták a bőröndöket, besegítették Ica nénit, aztán integettek egészen addig, míg el nem tűntek a temető utáni kanyarban. Az öreg Buro volt, mondta apus. Persze, hagyták rá, ki más is lehetett volna, ilyenkor már mindig részeg, úgy fordul be a szekérral a völgybe, hogy kevés minden hely neki, ezért álta-

lában a szamarára bizza magát. Baj csak akkor van, ha ki kéne valamit kerülni, olyankor ő akarja kézben tartani a gyeplőt. Erősen alkonyodott, a völgybe már nem érték el a nap sugarai, de a dombok tetjét körben megvilágították. Annyiféle zöldet lehetett látni ilyenkor, ahányfélét kikeverni lehetetlen, s ez úgy változott szinte percenként, mint a kaleidoszkóp színes üvegcserepei, amíg csak nem lett egészen sötét. Még hogy miféle népek, dohogott anyus, hogy tud ez az Ica ilyen lekezelő lenni, szinte fáj az embernek. Ő már csak ilyen, mondta apus az egyetlen mentséget, amit tudott, ilyen, így kell elfogadni, s erre már anyus sem szólt egy szót sem. Mentek fölfelé, újból beköszöntek az udvarokba, s Elza azon gondolkozott, mit értett azon Ica néni, hogy miféle népek, meglepődött, hogy népeknek lehet mondani azokat, akiket ő olyan jól ismer, akiknél mindennap megfordul, s akiket annyira szeret.

E völgyben hét ház volt, s mindegyiket valami titok lengte körül. Olyan titok, amit csak suttogva lehetett elmondani, s utána rögtön lakatot tenni a szájra, nehogy továbbadják. A titkokat anyus súgta hol ennek, hol annak az ismerősnek, s Elza sokszor nem is értette, éppen mi a titok. Ott volt rögtön az első két ház a völgy bejáratánál kétoldalt. Az egyiket csak törpés háznak hívták a sok kerti törpe miatt. Egy középkorú házaspár lakott benne, nagyon akkurátus, rendszerető emberek voltak, a vendéget nem is engedték beljebb a verandánál. Elza is csak onnan kukucskált be a nyitott szárnyas ajtón, s majd megette a kíváncsiság, mert kintről úgy látszott, hogy egy nagy előszobából sok-sok ajtó nyílik ki tudja, milyen más szobákba. Időnként Lenke néni felugrott, és eltűnt a félhomályos előszobában, aztán hol egy nagy tál süteménnyel, hol egy kancsó bodzaszörppel jött elő, máskor régi babákat hozott ki Elzának. Látom, hogy unatkozik ez a csöpp lány, mondta, a fiam szobája meg tele van a játékaival, a férje pedig bólogatott, és biztatta, hozzád csak, hozzád, hadd játsszon. Elza hát a babákkal játszott, amíg anyus beszélgetett. Különös, régi babák voltak ezek, súlyosak, és az arcukat kézzel festették. Fűrészpör van bennük, magyarázta anyus, vigyázz, nehogy megrepedjen az anyag, mert akkor kiszóródik az egész. Lenke néniékhez azért jártak, mert olyan gyúrt tésztát senki nem tudott csinálni, mint ő. Anyusnak mindig megmutatta a tojást is, nézze csak, aranyom, mondta, ezek olyan sárgák, mint a nap, és mindig felajánlotta azt is, hogy nézzék, hogyan készíti. Anyus azonban megbízott benne, s minden hónap első péntekjén ott volt a tésztaért. Ilyenkor minden ugyanúgy zajlott, le kellett ülni az üveges verandán, megenni pár finom süteményt, iszogatni a szörpöt s meghallgatni Lenke néni meséit. Szegény Lenke, sóhajtott nagyokat anyus, kit érdekelnek ezek a történetek, de hát muszáj meghallgatni, nem lehetek olyan tapintatlan! De Elza szerette hallgatni, mert Lenke néni úgy tudott mesélni, hogy mindent látni lehetett abból, s nemcsak látni, de még hallani és érezni is, igen, még a szagát is érezte a hideg, sötét hajnaloknak, amelyeken a kis Lenkének lyukas cipőben vagy mezítláb kellett gyalogolnia nap mint nap egészen addig, míg a nagy szegénységből ki nem segítette őt a Jóisten, s férjhez nem adta ahhoz a jótét emberhez, aki tényleg nagyon szelídek és jóságosnak látszott. Csak ott üldögélt folyton a verandán, s mindig elismételte, amit a felesége mondott, aztán időnként lement a lépcsőn, s egy vizes kendővel megtörölgette a törpéket. Nem normális, súgta anyus, állítólag a háborúban érte valami, na és a fiuk szegény, az meg intézetben van, súlyosan fogyatékos, azt mondják. Felnőtt már, s még mindig babázik, ha néha hazajön. Elza nagyon szeretne volna legalább egyszer látni, de nem sikerült, anyusék nem engedték olyankor látogatóba. Egyszer messziről sikerült meglátnia, de olyan messziről, hogy az arcát nem

is tudta kivenni. Ott ült a kerti padon, a karjában ringatta a babáját. Előre-hátra is mozgott közben, s mintha énekelt volna valamit, hangfoszlányokat hozott a szél. A másik házban egy olyan házaspár élt, akik nem jószántukból választották ezt a helyet. Kulákok, súgta ezt is anyus, állítólag rengeteg földjük volt, elég rátartiak, különösen az asszony. Elza csak azt látta, hogy nagyon egyenes derékkal jön-megy, s a fejét is felveti. Hozzjuk csak olyankor ment, amikor ott vendégeskedtek az unokáik, s szaladgálhattak, bújócskázhattak pincétől padlásig, aztán ha megéheztek, mindig pecsenyészíros kenyeret kaptak, s hozzá hagymaszárat lehetett tépni a kertből. A két ház után szántóföldek következtek, általában kukoricát termesztettek rajtuk, amelyek mindig óriásira nőttek, el lehetett bújni bennük szépen, már ha valaki nem félt attól, hogy összezabdálja az éles levelek. Elza félt, s nemcsak ettől, hanem az átláthatatlanságától is, attól, ahogy az ember egyre közelebbről hallja a közeledő surrogását, látni pedig még mindig nem lát senkit. Ha csak tehette, kikerülte a kukoricást. A szántóföldek után Gere bácsiék háza jött, ők is csak ketten éltek, mert volt ugyan két fiuk, de egyik sem Magyarországon. Elza nagyon szerette őket, Gere bácsi igen vicces ember volt, a viccein ő maga is nagyokat nevetett, s olyankor Elza belátott egészen a torkáig. Elég sok foga hiányzott, Elza szerette volna tudni, miért. Egyszer meg is kérdezte, s hiába látta, hogy anyus elsápad ijedtében, megkérdezte újból, mire Gere bácsi kihozott egy fényképet, ahol ő meg a felesége állnak egymást átkarolva, valamin nagyon nevetnek, s látszik, hogy megvan még az összes foguk. No ezután egy évvel már nem így néztem ki, nevetett Gere bácsi, aranyfogam volt, itt meg itt, kellett nekik, hát elvették, nevetett tovább, de Elza látta, hogy a feleségének meg könnyes a szeme. Ezt a titkot is anyus súgta meg, akkor hallotta először Elza azt a szót, hogy zsidó, s hogy Gere bácsiék is zsidók, s hogy mi történt velük. Egyszer, később, amikor már divatba jött a televízió, Gere bácsiéknak lett először. Így esténként náluk gyűltek össze egy-egy filmet megnézni, hát akkor látott Elza egy háborús filmet, ahol egy fogolytábort mutattak. Mindenki csendben nézte, ő pedig arra gondolt, milyen rossz lehet most Gere bácsiéknak, s lopva feléjük nézett. Látta, hogy mindkettőjük arca fénylik, s akkor neki is sírnia kellett. Emlékszik, azon töprengett sokáig, hogyan tudnak úgy nevetni azok után, amiken keresztülmentek. Még följebb ismét két ház állt egymással majdnem szemben. Az egyikben egy kedves házaspár lakott, régi házások voltak már, mégis mintha még mindig a mézesheteiket élnék, mondta anyus, s mintha irigykedve mondta volna, megbicsaklott a hangja. Valóban, kéz a kézben vagy átölelkezve jártak, ilyet Elza nem is látott, csak a filmekben. Valahányszor elváltak vagy összetalálkoztak, szájcsoókkal köszöntötték egymást, fintorgott is anyus eleget, ez nem való, mondta mindig, ki kíváncsi erre, de azért ő is szerette őket, recepteket adott át a fiatalasszonynak, s ellátta mindenféle tanáccsal. Nem lehet gyerekük, róluk ezt kellett súgva elmondani, pedig már mindent megpróbáltak. Elza sokat ült a kertjükben. Szép nagy köveket helyeztek el a virágágyások mellé, ő ott kuporgott ezeken a köveken, és figyelte Mandika finom mozdulatait, ahogy dédelgeti a növényeit, s közben folyton a kapu felé kapdossa a fejét, mikor tűnik már fel élete párja. A párom, így hívták egymást, ezt Elza megjegyezte, mert tetszett neki nagyon. Anyus időnként hazaparancsolta tőlük, és megígértette vele, hogy elfordul, ha látja, hogy enyelegnek, így mondta, s Elzának fogalma sem volt, mit jelent ez a szó, de azért megígérte. Mandika párját Ernőnek hívták, vékony, hosszú kezű ember volt, úgy néztek ki, mint két madárka, egyik félnélkebb volt, mint a másik. Szörnyű volt látni őket, amikor a lövöldözés megkezdődött, mennyire félték. Persze félt akkor mindenki az öreg Buro kivételével. A szomszéd

völgyben lakott egy ávos, azt keresték, bementek minden lakásba, félrelökdösték a rémült embereket, aztán felfutottak a hegyre, s onnan lövöldöztek vaktában még akkor is, amikor már besötétedett. Az öreg Buro szemben lakott Mandikáékkal. Ő nem bújt el, hanem az öklét rázta hol az egyik, hol a másik oldal felé, a felesége próbálta berángatni, de nem sikerült. Voltam én már annyi háborúban, nem ijedek meg néhány nyamvadt puskagolyótól, kiáltozta, és tovább fenyegetőzött. Apus mindig elszórakozott az öregem, Elza azonban félt tőle. Megijesztette már a külseje is. Teljesen kopasz volt, a szemöldöke viszont fekete, szúrós, az egyik szemére nem látott, a lábát erősen húzta, szakadt, koszos ruhákban járt, s elviselhetetlen szaga volt, fokhagyma-, pálinka- és mosdatlanságszaga. Pedig a felesége igen tisztá asszony, nála minden, mint a patikában, mondta anyus, istenem, mennyit szenvedhet ettől az embertől. Az öregről azt mesélték, hogy megeszi a kutyákat. A gyerekek csúfolták is, valahányszor megjelent a számfogat a nagy völgy aljában, egészen a fordulóiig kísérték, és hangosan ugattak, nyüszítettek, néha meg is dobálták. Ha eltűnt egy kutya, mindjárt mindenki arra gondolt, na, az öreg Buro ette meg. A felesége gombázni járt, aztán egyszer az öreg is elkísérte. Közel volt a határ, néha még a gyerekek is áttévedtek hol az egyik oldalról, hol a másíkról, nem volt veszélyes, ha néha arra ment egy határőr, szépen visszatesésékelté őket. Hogy eshetett, hogy nem, az öreg elkeveredett az asszonytól, s az hiába kereste, nem akadt a nyomára. Egy egész hétig nem került elő, tán csak nem ette meg a fene, panaszkodott anyusnak a felesége, volt már úgy, hogy el-eltűnt, de olyankor mindig részeg volt, most meg nem ivott egy kortyot se. Már azon tanakodtak, hogy menni kéne a rendőrségre, amikor egy éjszaka megérkezett. Arról, merre volt, mit csinált, senkinek nem volt hajlandó beszélni. Pár hónapra rá jöttek érte, és elvitték, többet nem is látták a völgyben. A dolog annyira titokzatos volt, hogy még anyus sem tudott róla semmit, de még a felesége sem. Valami bűne van, mondta szűkszávuán, én aztán nem tudom, miféle. Megint eltelt pár hónap, s az asszony fogta magát, elköltözött a lányához. Ettől kezdve a ház üresen állt, s még titokzatosabb lett, mint mikor az öreg Buro ott lakott. Egyszer valaki azt mondta, hogy az öreg kém volt, azért tűnt el a hegyen, s azért is vitték el, de apus csak legyintett, ugyan, majd épp ő, aztán miféle titkokat tudott volna megszerezni. Mégis, voltak, akik elhitték, s mindenféle történeteket kanyarítottak még hozzá. Voltak, akik azt is tudni vélték, hogy a házban éjjelente valami mozgolódás van, fényeket láttak imbolyogni, titkos találkozókról beszéltek, s igen gyanúsak tartották azt az asszonyt, aki hetente odajárt, hogy szellőztessen meg enni adjon a kutyának. Elza szent borzongással nézett a házra, a világ minden kincséért nem ment volna be a lassan elvaduló kertbe, pedig más völgybeli gyerekek rendszeresen dézsmálták a gyümölcsfákat. Idővel egyre szemtelenebbek lettek, oda szoktak játszani, valóságos utakat jártak ki a kertben, míg egy alkalommal valamelyikük bele nem esett egy verembe. Nagy baj lett belőle, a többiek elszaladtak, és nem is mertek róla szólni senkinek. Elzáék kicsit följebb, szemben laktak, s az éjjel arra ébredtek, hogy messziről, mintha a föld alól szólna, óbégat valaki rettenetesen. Éjjel egy óra, ugrott fel apus, itt valami baj van, suttogta, mintha nem lettek volna már mindnyájan ébren. Ne menj ki, súgta vissza anyus, ne menj ki, könyörgött, még valami bajod talál lenni, de apus már öltözött, s indult a fejszéért meg a lámpáért. A lámpát nagyon szerette Elza, sokat játszott is vele, ha senki nem látta. A lámpa a nagyapjé volt, aki a bányában használta. A vastag üveget sűrű drótháló borította, és valami sárgászöld por volt benne, azt kellett meggyújtani, persze ezt már végképp nem volt szabad. A szaga olyan fojtó volt, hogy köhögésre ingerelt. Karbidlámpa ez, mondta anyus, a háló azért

kell, hogy a bányagáz szét ne vesse. A lámpa ott állt mindig az előszobában, hogy kéznél legyen, s ott volt a fejsze is az ajtó mögött, bárki jönne gonosz szándékkal, az ellen. Mire apus kiért, már Gere bácsi ott állt az öreg Buróék kapuja előtt, s a kutyát szolongatta. Elég vad jószág volt, nem lehetett csak úgy bemenni tőle. Innen jön a hang valahonnan, mondta apusnak halkan, hangja mégis szétfutott a völgyben, a nagy éjszakai csendességben. Anyus és Elza az ablakból figyelték, ahogy apusék átmásztak a kapun, s eltűntek a sötétben. Elza remegett a félelemtől, biztos volt benne, hogy nem-sokára valami iszonyú dolog fog történni, s apust élve már nem is látják ebben az életben. Anyus a körmét rágta, és magában beszélt, szidta apust, miért ilyen vakmerő. Egy ideig nem történt semmi, az óbégatás hallatszott csak, meg a kutya ugatása, de nem mérgesen ugatott, csak úgy kedvtelésből, s Elzában ez tartotta úgy-ahogy a lelket. Megbizott az állatokban, remélte, ha nagyobb baj lenne, azt a kutya másként jelezné. Aztán egyszerre csend lett, majd három alakot láttak előbukkanni a sötétből. Anyus fellélegzett, apusék pedig diadalmasan hozták a verembe esett gyereket. Elza hajnalig nem tudott elaludni. Hiába végződött jól a történet, a félelem nem hagyta, s amikor végre elaludt, álmában a sötét kertben bolyongott a hang után kutatva. Másnap már az egész völgy arról beszélt, amit a gyerek látott a veremben, s a férfiak el is mentek megnézni. Az öreg készült a háborúra, mesélte apus, tele van a verem liszttel, cukorral, zsírral, szalonnával úgy, hogy egy évig ehetnének belőle. Mikor legközelebb jött az asszony, szóltak neki, mondaná meg a gazdának, tegyen valamit, mert a verem most ott van szabadon, bár apusék úgy-ahogy betakarták. A gyerekeknek pedig ettől kezdve szigorúan tilos volt odamenni.

A völgy végében csak egy ház volt, kicsit már a domb oldalába építve. Hosszú lépcső vezetett fel a házhoz, persze előbb a hatalmas zöld kovácsoltvas kapun kellett bejutni. Itt laktak Vargáék, és Elza ide járt a legtöbbit. A család minden tagjához sajátos kapcsolat fűzte, amiért anyus néha már féltékeny is volt. Még a végén egy napon odaköltözöl, mondta szemrehányóan, s noha ez nyilvánvaló képtelenség volt, gyakran valóban hajnaltól késő estig ott tanyázott. Vargáéknál nemcsak a család volt nagyobb, de nagyobbnak látszott a kert, a kertben a fák, s egyáltalán minden szebb is volt, jobb is, mint otthon. Elza azt is szerette, hogy mindenhová bemehetett, mintha családtag volna. Eljössz a mi lányunknak, kacsingatott rá Varga bácsi, az én lányom már úgyis felnőtt. Nem szeretném, ha ennyire odaszokna, dohogott anyus, de apus engedékenyebb volt megint, hadd menjen már, mi van abban, majd elhajtják, ha terhükre van, mondta. Elza pedig boldogan rohant, tudta, bármikor megy, mindig talál valakit, aki olyat csinál, amit neki feltétlenül meg kell néznie. Az öreg mamát Zsofka néninek kellett szólítani. Fekete kendős, fekete ruhás, hajlott hátú vékony asszony volt. Hát őt nagyon szerette nézni. Az arca annyira ráncos volt, hogy a sok ránc közül alig lehetett kiválogatni a szája vonalát, s a teste olyan valóságosan vékony, hogy Elza gyakran arra gondolt, no most fog eltörni valahol. Ha nyaranta Elza korán ébredt, és felszökött, végignézhette, hogyan fésülködik. Kint ült a nagy lapos kövekkel kirakott lejtős udvaron egy szál fehér kombinéfélében, és türelmesen fonta a haját. A haja fehér volt és nagyon hosszú, Elza szerint a földig ért, s olyan kevés, hogy nem lehetett vastagabb a fonat egy kisujjnál. Amikor a fonással megvolt, szépen feltekerte, s megtűzte jó erősen. Közben be-beszélt az istállóban mozgolódó állatokhoz, na, jövök már, nyugodj már, ilyeneket mondott, s egyáltalán nem látszott rajta, hogy sietne. Amikor teljesen felöltözött, kikészített magának az asztal szélére egy kis tálat, teleöntötte tejeskájával, a tálhoz támasztott egy fél karéj kenyeret, aztán ment az istállóba. Elza pedig utána.

Imádta az istálló szagát, a friss szénáét meg az alomét, szerette az állatok szagát is, szerette a párás meleget, a félhomályt, szerette a tárgyakat is, a sajtárt meg a nagy piros kancsókat, a háromlábú széket, amit Zsofka néni esténként úgy kötött a derekára, hogy azonnal rá tudjon ülni fejénel, ne kelljen külön hurcolászni. Amikor az állatokat megetette, visszament a konyhába, beleapritotta a kávéba a kenyeret, megvárta, amíg jól szétáznak a darabkák, majd lassan beszürcsölte az egészet. Elza nem tudott betelni a látvánnyal. Amikor otthon egyszer ő is így akarta meginni a reggeli kávéját, anyus nem kapott levegőt. Ez nem illik, fintorgott, mint ahogy fintorgott arra is, ha Elza a tarhonyás krumpliról és más finomságról áradozott. Főzni nem Zsofka néni főzött, ő addigra már kint kapált a földön, hátán ott ringott ilyenkor a vajköpülő, ezzel is előrébb vagyunk, mondta, amikor délután leszedte magáról, s belekanyarította ujját a habos vajba. Az ebédet Zsófi néni főzte, s mindig énekelt közben, énekelt és mesélt, Elza tátott szájjal hallgatta. Sajnos a meséket nem adhatta otthon tovább, mert egytől egyig olyan mesék voltak, amikről tudta, hogy anyus nem örülne, ha hallaná. Csupa régi, hátborzongató történet boszorkányokról, szemmelverőkről, ördöggel cimboráló emberekről, megesett asszonyokról, angyalcsinálókról. Volt olyan történet is, amit nem értett teljesen, de azt tudta, hogy szörnyűséges dolgokról van benne szó. Mi az, hogy angyalcsináló, kérdezte egyszer ártatlanul anyustól, s akkor egy jó hónapig nem mehetett föl. Ezért álmodik mindenfélét, mondta anyus apusnak, amikor azt hitte, hogy Elza már alszik, aranyos, jóra való emberek, de nem tudnak átlépni bizonyos dolgokon. Különbén majd szép finoman szólni fogok, ne traktálja ilyesmikkel a gyereket. Elza aztán csak megtudta, ki az az angyalcsináló, sőt a saját szemével látta, amikor megérkezett Varga bácsival a nagy oldalkocsis motoron. Elzának nagyon tetszett ez a motor, s az is, ahogy Varga bácsi ült rajta, bőrsapkában, motoroszemüvegben, égő cigarettával a szájában. Gyakran lement elé a völgy aljába, ott beült az oldalkocsiba, és így mentek egészen hazáig. Néha majd' elharapta a nyelvét, akkorát dobott rajta a csónak, így hívta az oldalkocsit Varga bácsi. No, ugorj csak be a csónakba, mondta, és berúgta a motort. Amikor az az asszony megérkezett, nem törődött senki Elzával. Varga bácsi letette a motort, s már ült is át a szekérre, indult ki a sógorához az új csikóért. Majd a fiam, Karcsi, megjön, aztán visszaviszi, magyarázta az asszonynak, s úgy eltűnt, mintha menekülne. Zsófi néni bent feküdt a tiszta szobában. Akkor már napok óta csak hevert sápadtan és szürkén, az anyja meg nagy fazék forró vizekkel futkosott, s csak jajgatott, sápitózott egyfolytában. Elza nagyon kíváncsi volt, mi történhet ott bent, s úgy állt meg az előszobában, hogy a nagy háromszárnyas tükröt lássa, ami szemben állt az ágygal, s különben telis-tele volt szebbnél szebb porcelánfigurával, s ott volt ezek között a legnagyobb kincs, egy átlátszó üveggömb, benne egy havas táj egy bőgő szarvassal, s ha az ember felrázta a gömböt, gyönyörűen hullott a hó. Ennél szebbet Elza el sem tudott képzelni. Giccs, mondta anyus, nem veszünk ilyet, ne is kérj. Elza nem tudta, mi az, hogy giccs, de nem szólt egy szót sem. Most azonban nem a kincseket nézte, hanem azt, ami az ágyon történik. Sajnos a hajlongó asszonytól alig látott valamit, de amikor Zsófi néni jajgatni kezdett, akkor már tudta, hogy valami nagyon rossz zajlik odabent. Amikor a jajgatás erősebb lett, Zsofka néni kivett a tükör melletti szekrényből egy rongydarabot, s valószínűleg a lánya szájába tömte, mert onnantól csak tompa nyögéseket lehetett hallani. Elza már régen nem akart semmit látni, de elmenni sem tudott. Aztán egyszerre vége lett mindennek, Zsofka néni megjelent egy lavórral, ami tele volt vérral és még valamivel, s az a valami olyan furcsa volt, rózsaszín, öklömnymi micsoda. Elza rémülten meredt a lavórra, Zsofka néni meg azt mondta sirva, ez

már a hatodik letétje, csoda lesz, ha megússza, és kirohant a lavórral, Elza pedig végre rájött, hogy mi történt ott bent a szobában, s hogy kit hívnak angyalcsinálónak. Igaza is lett Zsofka néninek, a lánya már nem jött rendbe. Még Icus esküvőjét megérte, aztán olyan gyorsan fogyott, mint a jégcsap, ha tűzi a nap. Rákos volt, súgta anyus apusnak, de addigra Elza már mindent tudott, s bánta nagyon ezt a tudását. Valahányszor ezután bement a házba, állandóan azt a véres lavórt látta, meg annak az asszonynak a hátát, ahogy hajlong, s hallotta Zsofka néni jajveszékelését. Meg kellett ígérnie, hogy senkinek nem mondja el, amit látott. Még Icusnak se, senkinek, kérte sírva Zsófi néni, ezt senki se tudhatja, érted, mert akkor nagyon nagy baj lesz. Elza megígérte, és tényleg nem mondta el még Icusnak sem, Zsófi néni szépséges lányának, akiért pedig úgy rajongott, hogy minden titkát megosztotta vele. Icus szép volt, fekete haja csigákban omlott a vállára, járás közben hasonlított a vizen ringó hattyúra. Elzának különösen az tetszett, hogy ha lehajolt, sem hajtotta le a fejét, egyébként minden egyéb is tetszett rajta, a neve is meg a nevetése. Icus tizennyolc éves volt, éppen befejezte a gyors- és gépiróiskolát, máris férjhez készült, s utána Elza nagy bánatára rögtön el a völgyből. A vőlegénye katonatiszt volt, Icust Ilonának hívta, s messzire szándékozott elvinni magával. Zsófi néniék több okból nem örültek ennek a házasságnak. Olyan lesz, mintha nem lenne lányunk, sorolta Zsofka néni, aztán meg nem jó, hogy ez katonaféle. És ha jön a háború? De a legnagyobb baj akkor lett, amikor kiderült, hogy nem esküdhetnek templomban. Értsék meg, könyörgött a tiszt, nekem nem lehet, kitörik a nyakam, ha megtudják. Márpedig itt akkor nem lesz esküvő, jelentette ki Varga bácsi, s az asszonyok is elszántan néztek maguk elé. A vége az lett, hogy a fiatal pap eljött a házhoz, s gyorsan összeadta őket, mielőtt a tanácsházára indultak volna. A tiszt sápadt volt, idegesen nézett szerteszét, keresett valami gyanús arcot, de hiába, csupa jóakarátú ismerős állta körül őket, aki könnyezve hol a szép menyasszonyt, hol pedig az egyre hervadó Zsófi nénit figyelte. Elza nagyon izgult, ő lett ugyanis az egyik koszorúslány, fehér szegfűkkel tűzdelt rózsaszín ruhájában várta a vőfélyt, aki nem volt más, mint Karcsi, Ilus testvére, s karon fogva vezette föl a lakodalmas házhoz. Elzának majd kiugrott a szíve, mert régóta szerelmes volt belé, s miközben mentek, olykor behunyta a szemét, s elképzelte, hogy most ők ketten a saját esküvőjükre vonulnak, s ez olyan jó érzés volt, hogy legszívesebben ki sem nyitotta volna többet a szemét. A lagzi hatalmas volt, igazi sátoros multság, Elza végül mégsem érezte jól magát. Anyusék még otthon összevesztek, s látta rajtuk, hogy ennek lesz folytatása, no és első szerelmében is csalódnia kellett, mert mire a menyecsketánc kezdődött, annyira berúgott, hogy alig állt a lábán, s egy festett arcú ismeretlen lányt fogdosott. A lány idétlenül vihogott, egy ideig ellenállt, aztán hagyta magát bevonzolni a kertbe, a sötét fák közé. Elza nem mert utánukgondolni, sírás fojtogatta, és amikor körülnézett, látta, hogy más is szomorú. Zsófi néni ott ült az egyik asztalnál, a szeméből ömlött a könny, nem is igyekezett titkolni. Elza annyira megsajnálta, el is feledkezett a saját bánatáról. Addigra már mindenki beszélte a völgyben, hogy Zsófi néni nemsokára meg fog halni, s Elza szerette volna tudni, vajon miért sir valójában, hogy a lányát siratja-e vagy inkább saját magát. Aztán Icus odaszaladt az anyjához, és elvitte táncolni. Ott forogtak sokáig az udvar közepén, Zsófi néni már nevetett, aztán sikoltozott, hogy elszédül, nem bírja tovább, ekkor egy széket toltak alája, és elkezdték körbetáncolni. Valaki Elzát is kézen fogta, s ott köröztek tovább a végtelenségig, legalábbis valahányszor eszébe jutott, mindig a szünni nem akaró, örök táncra emlékezett, ami nem tud abbamaradni.

Elza végül nem mesélt a völgyről sem Margit néninek, sem másnak. Az után a valóságos álmom után valamiért olyan nehéznek érzett mindent. Megijesztette, hogy ez megtörténhet. Megijesztette, hogy a jelen hirtelen elvesztheti a színét, és kifakulhat, s közben az emlékei pedig egyre színesebbek és elevenebbek lesznek. Félni kezdett. Mit akarnak tőle ezek a régi emberek? Miért tolaikodnak be az álmaiba, miért hívják őt vissza olyan erősen abba a régi völgybe? Olyan gyakran álmodom mostanában a régi időkről, mesélte anyusnak, s annyira, annyira felkavar. Érdekes, tűnődött anyus, én sosem álmodtam még a völgyről, de hát nem vagyunk egyformák. Talán el kéne látogatnod oda, hátha abbamaradnának az álmok, s megnyugodnál. Talán, hagyta rá Elza, talán, ismételte, s közben egyre biztosabban tudta, hogy nem is akar megnyugodni.

Imre Flóra

OKTÁVÁK CHARLES D'ORLÉANS-NAK

meghalunk herceg meghalunk
 ha elhagyott a szerelem
 mikor elmúlik az a múlt
 vele múltunk el hercegem
 mert egyszer csak egy reggelen
 nem találjuk többé magunk
 nincs már honnan már sohasem
 vezet valahová az út

mert hiába a dal a kard
 hiába lélek és erő
 ki költő volt és ki lovag
 egy volt igazán szerető
 és fagy jön és villám eső
 és nyár-asszony is simogat
 ha nincs már szerelem-idő
 hiába mormolod a dalt

elmúlik gyász és némaság
 elmúlik múlt és el jelen
 mi tartja sejtjeink falát
 ha elmúlik a gyötrellem
 az egyetlen még amiben
 voltunk s éreztünk legalább
 porként pergünk szét hercegem
 amilyen kóbor szél fúj át